

Нар. 1930 р в селянській родині поблизу Великого Тирнова Закінчив Софійський університет, працював журналістом, тепер очолює редакцію журналу «Отечество» Автор тридцяти книжок оповідань, повістей, ссе, документальної прози Лауреат Дмитровської премії, заслужений діяч культури.

СЕНТИМЕНТАЛЬНА ІСТОРІЯ

Дерева обабіч шляху скидали жовте листя. Цей повільний процес видавався йому зовсім безглуздим. Кісне проміння гануло в антрацитовій стрічці шосе, що тяглося паралельно з дорогою, й асфальт, раптом оживши, заблищав шойно зрізаним оловом. Та й ґрунтовий шлях у призахідному сонці здавався не шляхом, а столом із потемнілого срібла, на який безгучно й м'яко скочуються старовинні мідні та бронзові монети.

Ніде не видно було живої душі. Він ішов попід деревами й відчував себе зовсім самотнім. Хоч дорога була йому добре відома й він ходив нею вранці й увечері, сьогодні здавалось особливо нестерпно йти, й іти, і нікого не бачити попереду. Щоб якось розвіяти смуток, він пригадав давно не згадувані слова, що хтозна-відколи й звідки лишилися в пам'яті. Мабуть, із тих років, коли вгамовував свою спрагу до знань виключно російськими книжками. Звідки ці шемдіві слова «...шумел листопад...»? Він був певен, що з якоїсь книжки, навіть знав, що так починався її перший розділ, але з якої?

Шурхіт опалого листя під ногами збігавсь і з ритмом, і з мелоди-

кою слів. «Шумел листопад». Оскільки ж думка вже рушила своїми невідомими шляхами, на уста йому самі сіли два рядки, які він вимовив майже вголос:

Люди добрые, сердце поймите, —
он теперь человек не простой...

Звідки це? Й чие воно?.. Листя під ногами було стільки, що він тонув у ньому.

Позаду лишилася стометрова вежа, яку вночі обсідають червоні та зелені вогники, попереджаючи пілотів. Звідси дорога покотилася стрімко вниз, де було місто. Місто з його вулицями й гамором, тротуарами та будками телефонних автоматів... Згадка збентежила його: чому це він подумав про телефони? Адже ж домовилися, що він сьогодні не дзвонитиме. Так вона сказала — щоб не дзвонив і не чекав на неї, бо вона цілий день з малим.

Останні дні вона часто відвідувала сина. Колишня свекруха, яка в молодості належала до вищого світу, а тепер була наймоднішою в столиці кравчиною, — не любила її. Ця нелюбов спричинилась і до розірвання шлюбу, й до ще боліснішої розлуки з сином. Стара заявила, що ресторанна співачка не може бути дбайливою матір'ю. Судді вислухали й погодилися, бо розлучена жінка, яка кожного вечора співає в подібних закладах до півночі, навряд чи зможе виховати повноцінного члена нового суспільства. Так сказав суд і лишив дитину батькові, тобто ж свекрусі. Щоправда, з категоричним обумовленням, що молода мати може відвідувати дитину в будь-який час.

Коли вона казала йому, що сьогодні не зможе прийти, він страшенно дратувався, і в душі зринала каламутна хвиля ревнощів, та варто було їй згадати про дитину — й він раптом одступав і знічувався. Хоч він ще жодного разу й не бачив його, та вже встиг навіть трохи полюбити того п'ятирічного Івана, який розмовляв кумедно грубим голосом і завжди старанно обмірковував те, що мав сказати.

Вони познайомилися, коли він і вірити був перестав, ніби на світі ще є відверті й щирі дівчата. Все почалося не дуже гарно — він просто запросив її через офіціанта. О пів на дванадцятю вона прийшла й ніяково спинилася біля столика. Він спитав, чи не можна провести разом решту вечора, вона злякано блимнула очима й зашарілася. Та, нічого не сказавши, важко опустилась на стілець.

— Вас належало б добре присадити, — дивлячись убік, тихо мовила вона. — Думаєте, як ресторанна співачка, то вже й... то можна їй казати, що завгодно? Але хай це буде на моїй совісті. Я й справді вже хтозна-скільки ніде не була...

Вони пішли в бар нового готелю. Темношкірі студенти університетського містечка зустріли їх здивованим поглядом, певно, впізнали гарненьку співачку з «Променя». В барі було тихо й напівтемно — тільки де-не-де світилися пластмасові циліндри тонконогих оранжевих торшерів. Грав мюзик-бокс, який за п'ятак міг викликати з небуття в заснований димом акваріум зали й хрипкий голос Армстронга, й веселий гвалт бітлів, яким королева буцімто надала лордівські титули...

Потім танцювали. Вона поводитися легко й невимушено — в рамках пристойності ресторанної співачки, не більше й не менш. І коли, вже трохи напідпитку, він розраховувався, ледь розчарований думкою, що запросить її до себе «прослухати останній запис Азнавура й випити

чашку кави» й усе скінчиться банально й звично,— вона раптом розплакалася. Не хотіла навіть сказати — чому. Плакала тихо, непретензійно й зовсім безглуздо.

Вже на вулиці вона сказала йому, що кави не п'є, бо задля голосу мусить довго й міцно спати, платівок' теж не полюбляє, бо пісень та подібної музики з неї досить і на роботі. Розбещений дівчатами, які охоче, ба й надто охоче пили в нього каву й слухали Сільві, він ладен був кинути їй у вічі щось образливе й брутальне. Та вона тихо й категорично докинула:

— Мушу рано встати. Поведу завтра сина в поліклініку.

Без особливих припросин вона розповіла історію свого невдалого шлюбу. Несподівана хвороба чоловіка, претензії амбітної свекрухи, яка ніколи не схвалювала сина за цей вибір. А він же талановитий гобоїст, ще й доцент консерваторії.

Неуважно слухаючи, він згадував оповідання про бари та готелі фешенебельних європейських курортів, де чоловіки шукають розваг, а часто знаходять трагедії.

Та все-таки наступного дня вони зустрілися. Зустрілись і за день, і за два. Часом у неї бували довгі репетиції. Програму оркестр оновлював щомісяця, й тоді він не знав, що робити з собою цілий вечір. Траплялося й гірше — її раптом на кілька тижнів посилали то до Враци, то до Пловдива, й для нього це були дні найбільших тортур. Інколи щастило майнути їй услід, випадково домігшись відрядження. Він боявся, чи не нагадує шпигуна, та вона так широко раділа, побачивши його в чужому місті, що всі страхи зникали. Вони до пізньої ночі гуляли брукованими вуличками, і йому було дивно, що таку непідробну щирість і спокійну простоту він знайшов у ресторанній співачки...

Сьогодні вона була коло сина. Останніми днями вона часто до нього ходила, й це було добре. Справді-бо: що могла дати модна склеротична кравчиня п'ятирічному х..оп'якові, коли поряд навіть батька немає — в санаторії?

Листя падало так само мляво й невідворотно, й він дивувався, звідки в нього ті кольори. Яка сила перетворює мертвий хлорофіл на кармін і вохру, бузок, кіновар і всю ту пересмажену гаму листопада? І знову напливали слова: «...шумел листопад» із їхнім простим і неповторним ритмом і мелодикою, в якій учувалася й осінь, і журба, й передчуття минулості, й надія повернення. І ніжність. І мрія. Й невагомість, яка народжує чийсь слова:

Люди добрые, сердце поймите, —
он теперь человек не простой...

Стрімчак закінчивсь, і дорога вихопилася до міста. До міста, де вулиці й гамір, неспокій і збентеженість, і вітрини, і вивіски, й телефони, хоча сьогодні й нема кому дзвонити. Вона була там, у негостинних апартаментах свекрухи, й тішилася сином, цим дивним Іваном, у якого дуже низький голос і який, перш ніж сказати слово, довго думає.

Власне, він знав і телефон свекрухи, й прізвище, воно було в довіднику поряд із номером А9339...

А, дев'ять, тридцять три, дев'ять. На мосту стояло цілих чотири будки, пофарбованих у жовте й червоне. Він зателефонує, й коли до телефону підійде стара,— підленько повісить трубку, як робив уже безліч разів, коли до телефону замість жінки підходив чоловік. Якщо ж

трубку візьме вона — ну, вибачиться, хотів почути її голос та й годі. Хоч як це незручно — дзвонити їй туди, — вона пробачить, може, навіть зрадіє. Вона ж таки жінка...

До телефону підійшов Іван. І це було так раптово й несподівано, що він розгубився: говорити чи тихенько повісити трубку.

— Хто дзвонить? — спитав Іван, і голос його виявився справді грубим, як вона й казала.

— Це з оркестру, — сам собі дивуючись, збрехав він. — Мама вдома? Дай їй трубку! — й відчув, у яке кумедне й дурне становище потрапив. Адже ж порозумілися раз і назавжди: є дні для нього, а є дні для малюка... Трубка мовчала. Іван думав, перш ніж відповісти: точно за її розповідями.

— Мама немає, — сказав Іван, а йому здалося, ніби в грубому голосі малого забриніли біль, і смуток, і розчарування. І це було саме так, бо по паузі Іван додав: — Обіцяла сьогодні вже точно прийти, я чекаю, чекаю... А її нема. Ви не знаєте, де вона? Скажіть їй, щоб швидше приходила...

— Ні, хлопчику мій, не знаю, — він раптом відчув слабкість у колінах і, пройнявшись дитячим болем, промовив: — Тільки побачу — й скажу, що ти на неї чекаєш. Вона неодмінно прийде...

В трубці знову запала тиша, і він не второпав, чи трубку покладали, чи Іван обдумує свою наступну репліку.

— Алло, — сказав Іван, — а чому ви дзвоните, якщо ви з оркестру? Мама казала, що йде на репетицію, тому не приходите, аж поки репетиція скінчиться.

Авжеж, і справді! Як на свої роки, хлоп'я міркувало чітко й логічно, хоч і довго думавши. Треба було щось сказати, і він нашвидку вигдав:

— Так, так, вона вже, певно, там... А я ще тільки йду, вирішив з дороги подзвонити... — І повісив трубку.

З дерев понад каналом теж падало листя. Сонце зайшло, й тільки в змілілій від осінньої посухи воді грали відблиски рожевих хмар... Що ж сталося? — думав він. Чому вона не пішла до малого? Циферблат показував середину місяця. В цей час у них репетицій не буває, відряджень теж...

Він поплентався до «Променя». На дверях ресторану висів чималий бронзовий замок. У приміщенні нікого не було — ні в залі, ні на помостах естради в кутку. Скрізь панувала мертва тиша.

Було б запитати, скільки вона вже днів не приходила! — подумав він, і на душі стало гидко. Це вже нагадувало справжнісіньке шпигування. Сама собою зринула думка: невже вона й раніше йому кивала на сина, а синові — на репетиції? І ще одна думка, вже геть безглузда: навіщо було телефонувати, коли не домовлялися?

Тоді б не знав усього цього.

Слова «шумел листопад» однесло вітром, і вони більше не бентежили його своєю загадковістю. Та й двірники старанно позгрібали з алей усе каштанове листя. Кудись квапливо йшли люди, заклопотані, сердиті й ворожі. Чи був сенс гукати їм услід:

Люди добрые, сердце поймите, —
он теперь человек не простой...

Кому потрібні ці слова нікому не відомого поета, думав він. Та й чи було тепер у нього право казати їх людям?

У скверику, що колись правив цареві за ботанічний сад, гралися діти. На лавах мостились баби та діди, яких називають домашнім скарбом і відділом дошкільного виховання. Серед дідів було найбільше верховинців у шароварах і свитах з рудого самотканого сукна, бабусі ж у своїх плетених жилетках та чорних хустках нагадували самотніх степових птахів, що не знати як опинились на гранітному карнизі холодних і теж самотніх будинків.

Було враження, ніби матерів та батьків у цієї дітлашні зовсім немає, хоча він знав, що все це не так або не зовсім так...

Дописавши останній рядок, я раптом почув насмішкуватий і цілком справедливий вигук читача: «Ну й сентиментальна ж історія». Так, це правда. Навіть витримана в цьому стилі від початку й до кінця: і листопад, і мідь, і потьмяніла бронза, й два рядки любовного віршика... Я все це бачив, але нічого вдіяти не міг. Бо телефонував того вечора й розмовляв з Іваном я. Саме я.
